

RMI

REVISTA
MONUMENTELOR
ISTORICE

1/2017

POST '90

6	Editorial Ștefan Bâlici
---	-----------------------------------

1

8	Dosar tematic	10	Despre formarea actualului și viitorului „arhitect-restaurator” – varianta „Ion Mincu”, București. Hanna Derer
		16	Re/Înființarea DM(AS)I. Un gest prematur în istoria protecției monumentelor istorice Peter Derer
		22	Studiile istorice din perspectivă bucureșteană Irina Popescu-Criveanu
		34	Un patrimoniu necunoscut: studiile istorico–arhitecturale ale arhitecturii urbane Nicolae Lascu
		40	Un public pentru Françoise Choay Kázmér Kovács
		44	Patrimoniul cultural, politica identității și cunoașterea științifică Gheorghe Alexandru Niculescu

2

56	Studii și cercetări	58	A construi sau a nu construi în Piața Revoluției din București? – o dilemă din perspectivă istorică Adrian Crăciunescu
		68	Câmpul istoric Mărăști Raluca Iosipescu
		76	Construcții școlare în ultimul sfert al sec. al XIX-lea în satele săsești din Țara Bârsei Adriana Stroe, Aurelian Stroe
		82	Biserica lui Bucur Ciobanul. Dincolo de legende Sergiu Iosipescu, Raluca Iosipescu

3

90	Dosar de restaurare	92	Restaurarea și revitalizarea Castelului Bánffy din Bonțida, jud. Cluj Csilla Hegedüs, Zsuzsanna Eke, Dorottya Makay
		104	Conacul P. P. Carp din Țibănești, jud. Iași Batem fierul la Conac! 2005–2017 Note pe marginea unei strategii în favoarea patrimoniului construit Șerban Sturdza, Alexandra Mihailciuc
		118	Restaurarea Arcului de Triumf din București Aurora Târșoagă
		128	Reabilitarea și promovarea identității culturale a Pieței Cetății și a Turnului Ștefan din Baia Mare Ildiko Mitru

4

136	Portret	Arhitect Rodica Mănciulescu
138		100 de ani de la naștere Cristina Mănciulescu, Ștefan Mănciulescu
148		Proiecte de restaurare Anca Filip

5

160	Eseu fotografic	Ștergeri incomplete Andrei Mărgulescu
-----	-----------------	---

6

172	Recenzii	174	Alexandra Mihailciuc „În jurul focului. Arhitectură, tradiție și inovație în sisteme de încălzire și gătit” Corina Mihăescu
		178	Roberta Grignolo „Diritto e salvaguardia dell'architettura del XX secolo Law and Conservation of the 20 th Century Architecture” Oana Țiganea
		182	Alexandru Mexi „Grădinile Castelului Peleş. Mitologie dinastică și peisaj cultural” Ioana Tudora
		184	Jan Hülsemann „Casa țărănească săsească din Transilvania. Ghid pentru restaurarea caselor vechi” Iozefina Postăvaru

Re/Înființarea DM(AS)I

Un gest prematur în istoria protecției monumentelor istorice

↳ Peter Derer	Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București derer.pfr@gmail.com
----------------------	---

Cuvinte cheie	protecție
	experiență
	demolări
	reformă
	DMI-DMASI
	autonomie
	finanțare alternativă
	valorificare

Rezumat	România are un patrimoniu monumental divers, dar limitat. Protejarea lui este dificilă din cauza climatului cultural neprietenos și a subfinanțării cronice. În aceste condiții, disputele politice și neînțelegerile dintre profesii, dezinteresul proprietarilor și interesele „dezvoltatorilor” imobiliari fac dificilă organizarea și valorificarea domeniului. Deși există un exemplu care a funcționat (e drept în timpul administrației comuniste), actorii de decizie de după 1989 se codesc să reediteze o replică adaptată noilor condiții din România. Sub imboldul refacerii Direcției Monumentelor Istorice a funcționat, între 1990–93, tandemul Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice – Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice (cu structuri în fostele provincii istorice). Comisia Națională funcționa pe lângă Ministerul Culturii, coordona întreg domeniul monumentelor istorice, hotărârile sale fiind obligatorii pentru toți deținătorii, indiferent de statut. Finanțarea activității sale se făcea prin DMASI, de la bugetul public, dar și din alte surse (avea în organigramă o Eforie a Monumentelor Istorice). Astfel CNMASI, detașată de presiuni politice, economice, tehnice, putea pune la baza acțiunilor sale primatul aspectelor culturale și științifice: evidență, îndrumare, control, avizare, punere în valoare etc. În trei ani de activitate (conform rapoartelor de activitate) a reușit să revigoreze și să ordoneze domeniul, afectat sever de demolările masive produse înainte de 1989, nu numai în Capitală. Din păcate, spiritul și acțiunile reformatoare ale CNMASI și DMASI fie nu au fost înțelese, fie interpretate tendențios, dacă nu răuvoitor. Profitând de opoziția dintre profesioniști, de ambițiile sau frustrările altora, politicienii la putere au recuperat oferta inițială, desființând autonomia științifică și culturală a CNMASI și înregimentând DMASI (sub forma unui serviciu) în structurile stufoase ale administrației centrale. Astfel s-a încheiat această aventură înnoitoare declanșată în urma căderii dictaturii demolatoare de monumente.
---------	---

- 1 Peter Derer, „Activitatea Direcției Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice între 1 aprilie – 31 decembrie 1990”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1/ 1991, anul II, București, 1991, pp. 49–51; Aurel Botez și Peter Derer, „Organizarea Comisiei Naționale și a Direcției Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1/2001–2005, anii XII–XVII, București, 2005; Cezara Mucenic, „Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice (CNMASI) și Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice (DMASI) – istoria anilor 1989–1993”, în *Revista Monumentelor Istorice*, nr. 1–2/2000, anul LX, București, 2000, pp. 69–78.
- 2 Mădălin Hodor, „Jaf comunist la Mogoșoaia”, în *Revista 22*, 4 iul. 2017; „Afacerea Doncea”, în *Revista 22*, 8 nov. 2016; „Nesimțirea pământului”, în *Revista 22*, 27 sept. 2016 și 25 oct. 2016. O filozofie apropiată se regăsește în DCS nr. 120/1981 (a se vedea referința de la pct.8).
- 3 Cezara Mucenic, „Legislația privind monumentele istorice din România 1892–1992”, în *Revista Monumentelor Istorice*, nr. 2/1992, an LXI, București, 1992, pp. 14–20; Eugenia Greceanu, „Reluarea activității de protecție a monumentelor istorice din România după desființarea în 1948 a Comisiunii Monumentelor Istorice”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1–2/1995, an VI, București, 1995, pp. 87–90.
- 4 Încetarea activității „antrena desființarea șantierelor de restaurare în curs, pierderea materialelor de construcție în stoc, imprăștierea zestrei DMI, constituită majoritar de CSCAS (local, depozite de materiale, garaj, parc auto, mobilier etc., pierderea a 800 de muncitori de înaltă calificare în restaurări, fără a mai pomeni de pierderile ireparabile suferite de arhivă prin mutarea la Casa Scânteii” cf. Eugenia Greceanu, „Reluarea activității de protecție...”.
- 5 Dinu Giurescu, „The Razing of Romania's Past”, *International Preservation Report*, US/ ICOMOS, Washington, D.C., 1989; Șerban Cantacuzino, „Masacru cultural în România”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1–2/1990, an I; „Starea orașului”, București, mai 1990, Expoziție organizată de UAR, sala Dalles; Expoziția „Patrimoine roumain, histoire et actualité”, Paris iul.-sept. 1990, CNMHS, Conseil de l'Europe, *Sous-commission du patrimoine architectural, Le patrimoine roumain, La situation des pertes de grande valeur enregistrée en 1990*, Strasbourg, le 2 juillet 1990, Doina Mândru; Expoziția „Monumentele României 1977–1989”, DMASI, București, 1992, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 2/1992, an III; Gheorghe Măndrescu, „Desființarea CMI, 1 decembrie 1977”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, nr. 1/2010.
- 6 Declanșatorul și, totodată, motorul demersului au fost Radu Popa, arheolog, profesor la Universitatea din București, Aurelian Trișcu, arhitect, profesor la Institutul de Arhitectură „Ion Mincu” din București. În mod justificat, inițiatorii reuniunilor nu au apelat la funcționarii din fosta administrație centrală de profil, cf. Peter Derer, „Atelierul de integrare din Institutul de arte plastice Nicolae Grigorescu – București”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1/2001–2005, anii XII–XVI, București, 2005, pp. 48–50.

Lămurire

Informații de bază privind așa numita reconstituire a Direcției Monumentelor Istorice (la 13 ani de la desființare) se găsesc în raportul prezentat după primul an de activitate¹. Drept care, în textul de față, se abordează aspectele de principiu care au stat la baza reînființării sub forma Direcției Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, aspecte care i-au marcat existența până la dizolvarea în structurile Ministerului Culturii. Totodată, ca urmare a apariției ulterioare a unor informații suplimentare, devine posibilă tragerea unor concluzii privind perioada 1990–1993. Atunci, ca de altminteri și înainte și după, situația monumentelor istorice a depins de contextul general.

Premise 1977–1989

Vechea Comisiune a Monumentelor Istorice a fost desființată cu o zi înaintea abolirii monarhiei și instaurarea „democrației populare”. Câțiva ani (1948–52) România nu a avut nici un fel de structură administrativă pentru protejarea patrimoniului cultural. Revoluție culturală, influențe proletcultiste, facilitarea însușirii bunurilor rechiziționate, expropriate, naționalizate, ori toate la un loc?² Ulterior, admitându-se oportunitatea unei asemenea instituții, se vor experimenta diverse forme administrative de protecție până la realizarea acelei structuri complexe care a fost regretată Direcție a Monumentelor Istorice, autoarea aprecierilor realizări dintre 1952–68. Prin preluarea atribuțiilor Direcției Monumentelor de Arhitectură din fostul Comitet de Stat pentru Arhitectură și Construcții, ale Comisiei Muzeelor și Monumentelor, Atelierului de restaurare de la Institutul Central de Studii Orășenești și Sectorului de execuție din Departamentul Cultelor... „a apărut formula neobișnuită a unei instituții centrale cu atribuții îndeobște separate: 1. avizare, îndrumare, control; 2. proiectare; 3. execuție.”³ O structură integrată administrației publice dintr-un stat cu economie planificată, care deținea (cu excepția monumentelor menținute în proprietatea cultelor) cvasi-totalitatea patrimoniului cultural clădit și punea la dispoziție întreg bugetul necesar activităților specifice.

Legea 63/1974

În deceniul următor, schimbarea politicilor culturale, problemele financiare, desconsiderarea cultelor, disputele profesionale (între arhitecți, istorici de artă, arheologi etc.), recrudescența naționalismului primar, capriciile cuplului prezidențial (?) etc. au condus, pe neobservate, la minimalizarea ocrotirii și restaurării monumentelor istorice și degradarea instituției responsabile⁴. Considerată, probabil, un impediment în calea restructurării orașelor și a modernizării satelor, instrument important în transformarea societății și ultima rămășiță din structura de protecție (menționată de *Legea 63/1974* privind ocrotirea patrimoniului cultural național al Republicii Socialiste România), dispare risipită în teritoriu. Este perioada care coincide cu deschiderea unor ample șantiere de restructurare urbană ce produc daune imense fondului clădit tradițional (în parte de valoare culturală), îndeosebi în Capitală. Demolările extinse i-au afectat pe locuitorii din zonă, pe proprietarii caselor expropriate, au îngrijorat profesioniștii din domeniu și au alarmat instituțiile internaționale de profil⁵. Acestor nemulțumiri s-au adăugat, într-o măsură deloc neglijabilă, cele legate de condițiile nedemne de viață ale întregii populații care s-a revoltat în decembrie 1989.

Grupul de inițiativă

Imediat după căderea dictaturii în decembrie 1989 și instalarea noii puteri, s-au format în diverse sectoare de activitate comitete de inițiativă pentru reconfigurarea viitorului imediat. Cum era limpede că cele două componente ale patrimoniului cultural au fost tratate inegal, cel clădit (monumentele istorice) înregistrând pierderi ireparabile, o variantă a fost separarea lor. Grupul preocupat de protecția monumentelor istorice s-a întrunit inițial la Institutul de Arheologie, apoi la așa numitul Atelier de Integrare din Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” din Capitală (în timp ce specialiștii din domeniul patrimoniului cultural imobil au putut activa mai departe în fostul sediu din „Casa Scânteii”, unde a rămas și conducerea Ministerului Culturii). La Institutul de Arte au participat diverși specialiști atașați de domeniu, afectați de politica oficială privind fondul clădit de valoare, politică pe care au dezavuat-o și ale cărei efecte au încercat să le restrângă în condițiile dificile ale dictaturii⁶. Comitetul s-a întâlnit de câteva ori, analizând situația catastrofală a patrimoniului cultural construit, blocarea listelor suplimentare de monumente istorice, mijloace imediate de stopare a pierderilor și variante posibile pentru un demers constructiv pe termen scurt în concordanță cu progresele din Europa, în speță, poziția și structura autorității de protecția

- 7 Primul Ministru al Culturii de după 1989 fusese cadru didactic la IAPNG unde avea colegi, cunoscuți și prieteni. De asemenea, avea cunoscuți, chiar și rude, în Comitetul de Inițiativă și Atelierul de Integrare.
- 8 *DL 1/27 dec. 1989*, pe locul 3 figurează *L 58/1974*. Intuind, probabil, dimensiunea distrugerilor ce vor fi produse de restructurarea dinspre centru spre perimetrul mult restrâns al localităților (potrivit prevederilor *L 58/1974*, art. 1 ș.a.; art.9) autoritățile au emis „*DCS 120/1981* privind unele măsuri pentru protejarea și valorificarea materialelor, obiectelor sau a unor componente rezultate din demolarea, transformarea sau repararea construcțiilor și pt. consemnarea documentară a unor zone, ansambluri și clădiri”. Art. 2 „Pentru bunurile care fac parte din patrimoniul cultural național sau care sunt susceptibile de a aparține acestuia se aplică prevederile privind ocrotirea patrimoniului cultural național.
- 9 *Hotărârea CNMASI din 16 mai 1990* „Instrucțiuni privind ocrotirea monumentelor istorice”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1-2/1990 – Adresa comună a CNMASI și CNUAT nr. 836 din 21 mai 1990 referitoare la „Metodologia privind delimitarea provizorie a zonelor protejate” (cu revenire din partea CNUAT nr. 1121/25 iun. 1990 către primarii județelor). Prevederi adresate deținătorilor de monumente au fost cuprinse și în *D. 91/1990* (art. 3), inclusiv în „Regulamentul de Organizare și Funcționare a CNMASI” (*Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1-2/1990).

monumentelor, formula de conducere și operare, conlucrarea externă, refacerea potențialului profesional, diversificarea bugetării ș.a.m.d.

Patronajul

Pierderile de fond clădit monumental înregistrate între 1977-1989 au fost provocate cu precădere de implementarea programelor de restructurare a localităților. Răspunderile au fost împărțite, în unele cazuri nici nu puteau fi dovedite. Cert este că de eliberarea amplasamentelor s-a ocupat administrația locală al cărei coordonator era Comitetul pentru Problemele Consiliilor Populare. Pe de altă parte, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, în subordinea căruia se afla unica structură specializată, nu s-a implicat în stoparea ori măcar reducerea pierderilor de monumente istorice sau de clădiri neclasate, dar cu valoare culturală. Membrii grupului de inițiativă (asemeni unei părți din societate) nu au militat pentru schimbări radicale, ci și-au înscris proiectul în limite realizabile. Drept care, deși perioada de glorie a Direcției Monumentelor Istorice a fost cea în care a funcționat autonom pe lângă sau chiar (sic!) în cadrul unei structuri administrative răspunzând de arhitectură, construcții, sistematizare, s-a propus continuarea conlucrării cu Ministerul Culturii (fostul Comitet pentru Cultură și Educație Socialistă). S-a argumentat că un minister al construcțiilor este mai dedicat proceselor de dezvoltare fizică decât conservării monumentelor. În schimb, domeniul culturii nu e prioritar în administrație și organismul central ar putea accepta alături o structură puternică de ocrotire a fondului clădit monumental. Alegerea a fost cumva obligată și de refuzul Guvernului provizoriu (prin Secretariat) de a accepta o Direcție a Monumentelor Istorice autonomă, iar pe de altă parte sugerată de apropiere de mentalitate, profesionale și biografice⁷.

Comisia Națională

Abia instalatul Ministru al Culturii, Andrei Pleșu, a acceptat propunerea delegației Comitetului de Inițiativă. Pasul următor a constat în fundamentarea legală a prezenței noii structuri de protecția monumentelor pe lângă minister. Ministerul Culturii tocmai preluase cea mai mare parte a personalului Comitetului pentru Cultură și Educație Socialistă, rodat în administrație și având conduita pe măsură, care nu putea fi implicat în schimbare. Drept care textul actului adecvat a fost elaborat și dezbătut în cadrul Comitetului, el stipulând denumirea, statutul, patrimoniul, conducerea și structura de implementare a hotărârilor obligatorii. Prin consultări și ajustări repetate impuse de juriștii guvernamentali, a devenit *Decretul 91/1990* privind înființarea și funcționarea Comisiei Naționale a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice (ca instituție autonomă) și a Direcției Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice (ca instituție bugetară, cu personalitate juridică, organizată și bugetată prin Ministerul Culturii). Președintele instalat (prof. dr. arh. Grigore Ionescu) urma să pună în mișcare întreg procesul prin propunerea Comisiei Naționale, care, numită de Ministrul Culturii, trebuia să reînființeze Direcția Monumentelor (Ansamblurilor și Siturilor) Istorice. În tandem, în Monitorul Oficial, deși specialiștii nu au cooperat între ei, a apărut și *Decretul 90/1990* privind înființarea Comisiei Muzeelor și Colecțiilor.

Baza Legală

Pentru progresul protecției și restaurării fondului clădit monumental era nevoie de adaptarea/inlocuirea vechii legislații. Noua administrație a abrogat imediat, în totalitate, *Legea 58/1974*, fundamentul programelor de restructurare urbană care au distrus monumente și clădiri susceptibile de a primi acest statut⁸. Având în vedere inerția administrației, nu era exclus ca anumite proiecte demarate înainte de decembrie 1989 să continue. În virtutea atribuțiilor de jure acordate prin *Decretul 91/1990*, Comisia Națională a emis rapid o serie de acte care au fost trimise către Prefecturile din județele țării. Pe de altă parte, a luat legătura cu Comisia Națională pentru Urbanism și Amenajarea Teritoriului pentru clarificarea în teren a situației zonelor construite cu valoare culturală, atrăgând atenția asupra necesității ocrotirii acestora⁹. Mai complicată decât abordarea aspectelor urbanistice a fost cea privind legislația specifică protecției monumentelor istorice. *Legea 63/1974* a ocrotirii patrimoniului cultural național din Republica Socialistă România (împreună cu actele conexe privind bunurile culturale mobile) a ieșit din uz abia odată cu publicarea *Decretului 90/1990*. Fiind dedicată, de fapt, patrimoniului mișcător, aceasta statuase structura de specialitate (Direcția Economică și a Patrimoniului Cultural Național) care s-a dovedit incapabilă să ocrotească patrimoniul cultural imobil (monumentele istorice) între 1977-89. Din păcate, odată cu ea, *Decretul 90/1991* pentru înființarea Comisiei Muzeelor și

- 10 Acestea au depins și de mersul recuperărilor, pentru că în final nu au fost retrocedate depozitul cu materiale (din nordul Capitalei), sediul de șantier (de pe str. Dr. Gerota), garajul cu mașini (din Str. Principatele Unite), nici atelierul fotografic (de la IS Decorativa). A se vedea și Peter Derer, „Activitatea DMSI între 1 aprilie-31 decembrie 1990”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1/1991, an II, pp. 49-51.
- 11 S-au preluat, în Capitală și în țară, un număr de case-monument. Conacul Marghiloman din Hagiești/Ilfov, Casa cu Cerb, Sighișoara etc. Casa Voinescu de pe Calea Șerban Vodă nr. 33 de la ICRAL Berceni a fost astfel salvată, Hanul Solacolu e ruinat pentru că direcția ICRAL Foișor n-a dorit transferarea lui.

Colecțiilor a abrogat absolut abuziv *Hotărârea Consiliului de Miniștri 661/1955*, dedicată domeniului monumentelor istorice (nu patrimoniului cultural mobil), lipsind Comisia Națională și Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice de fundamentul legal vital!

Sediul

Decretul 91/1990, spre deosebire de cel anterior, face mențiune la baza științifică și materială necesară desfășurării activității noilor instituții. *Articolul 5* stipula că acestea vor prelua de la fostele organisme din domeniu documentația, arhive, biblioteci și fototeci, iar inventarul bunurilor mobile și imobile numai de la fosta Direcție (Economică și) a Patrimoniului Cultural Național! Deși nu se face referire la sediu, iar conducerea Comisiei Naționale n-a activat la „Casa Scânteii”, Ministerul Culturii, prin Oficiul pentru Deservirea Corpului Diplomatic, a pus la dispoziție o listă cu posibile locații. Între acestea figurau clădiri reprezentative pe artere magistrale, precum Bulevardul Aviatorilor (reședința Filipescu-Brâncoveanu) sau pe Calea Dorobanților (reședința familiei Ion. N. Lahovary). În final s-a optat pentru recuperarea sediului fostei Direcții a Monumentelor Istorice de pe strada Ienăchiță Văcărescu, din apropierea centrului istoric, sediu asupra căruia avea anumite drepturi. Clădirea, restaurată și extinsă cu un corp de ateliere în perioada Comitetului de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistemizare, era ocupată de fosta Agenție Română de Impresariat Artistic care a acceptat să o elibereze. În sala reprezentativă de la etaj (actuala bibliotecă) au avut loc ședințele Comisiei Naționale, între altele și discuțiile privind structura și funcțiile viitoarei Direcții a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice¹⁰.

Organul operativ

Spre deosebire de Comisia Națională, care (potrivit *Decretului 91/1990*) era instituție autonomă cu rol de coordonare în domeniu, Direcția Monumentelor era organul operativ cu personalitate juridică al acesteia. Ministerul Culturii îi aproba structura și furniza o parte din fondurile necesare activității, restul de bani provenind din alte surse, inclusiv din sfera privată. În aceste condiții, dimensiunea și organizarea Direcției s-au extins în paralel cu atribuțiile conferite de Comisie, limitate de condițiile materiale și de personal. Pe baza unei organigrame discutate cu conducerea Comisiei și transmisă Ministerului Culturii în primă fază, s-au asigurat funcțiile de inspectorat: îndrumare, evidență, avizare. Ulterior, prin angajări de specialiști în județe și preluarea angajaților din micul Atelier de Integrare al Institutului de Arte, Direcția a adăugat atribuțiilor inițiale și pe cele de control, documentare și proiectare, îndeosebi pentru studii și intervenții urgente. Adaptarea la noile condiții economice nu mai recomanda dezvoltarea activităților de execuție și proiectare la scară mare, deși a existat intenția de preluare a Atelierului pentru Lucrări de Restaurare de la Întreprinderea de Construcții, Reparații și Administrare a Localurilor Vitan. În schimb, (și *Decretul 91/1990* oferea dezlegarea) exista posibilitatea creării unei mici unități de administrare și valorificare a unui patrimoniu monumental propriu, cu scopul de a oferi sedii structurilor teritoriale, dar și pentru a exemplifica modalități de restaurare/exploatare a monumentelor¹¹.

Personalul

Astfel, de la cca 60 de salariați la începerea activității, la finele primului an (1991) Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice își va fi dublat personalul, punând la socoteală cel TESA și din teritoriu. Această creștere rapidă a presupus un efort care nu s-a justificat în totalitate din punct de vedere al specializării. Procesul s-a realizat în trepte, pornind de sus în jos: directorii celor două departamente principale (dar și contabilul șef pentru sectorul administrativ) și-au propus subordonații, care la rândul lor și-au selectat colegii. Baza de selecție a fost însă limitată (puțini salariați ai fostei Direcții a Monumentelor Istorice mai erau activi, unii migraseră în alte sectoare, ori din țară), învățământul nu mai produsese destui specialiști, dintre cei puțini diverși preferând să devină salariați în fosta administrație. Mai dificilă a fost constituirea departamentului tehnic (avizare) pentru că puțini arhitecți și ingineri au avut de-a face cu lucrări de restaurare, cel mult cu reparații generale la clădiri fără valoare culturală. Excepție făceau cei activi în cadrul Întreprinderilor de Construcții, Reparații și Administrare Locativă sau în câteva mici colective constituite de câteva primării (București, Timișoara, Brașov, Brăila ș.a.) sau de alte instituții (Biserica Ortodoxă Română, Consistoriul Evanghelic etc.) care selectau după alte criterii.

- 12 Se poate constata din rapoartele de activitate, comunicatele de presă, procesele verbale ale ședințelor: Sergiu Iosipescu, „Activitatea CNMASI și a DMSI (febr.-iun. 1990)”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1-2/1990; Georgeta Pop, „Conferința de presă a DMSI”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 3-4/1990; Georgeta Pop, „Activitatea CNMASI oglindită în procesele verbale ale ședințelor”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1/1991; Peter Derer, idem ref. 1, „Comunicatul CNMASI”; Georgeta Pop, „Ședințele Comisiei Naționale”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 2/1991; Georgeta Pop, „Din activitatea CNMASI”; Georgeta Pop, „Conferința de presă a DMSI”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 3/1991; Georgeta Pop, „Din ședințele CNMASI (iul.-sept. 1991)”, Cezara Mucenic, „Activitatea CNMASI oct.-dec. 1991, Lista contractelor DMSI 1991”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1/1992; Cezara Mucenic, „Ședințele CNMASI”, în BCMI, nr. 2/1992; Cezara Mucenic, „Din ședințele CNMASI”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 3/1992; Doina Măndru, „Conferința de presă a DMSI”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 4/1992; Elisabeta Rușinaru, „Activitatea DMSI în perioada 1990-1992”, Elisabeta Rușinaru, „Conferința de presă a DMSI”, Cezara Mucenic, „Din ședințele DMSI, iul.-dec. 1992”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1-2/1993; Elisabeta Rușinaru, „Conferința de presă a DMSI”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice* nr. 3-4/1993; Cezara Mucenic, „Activitatea CNMASI în 1993 (I)”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1-4/1994; Cezara Mucenic, „Activitatea CNMASI în 1993 (II)”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1-2/1995.
- 13 OG 27/1992 devenită L 11/1994, schimbată imediat prin OG 64/1994 și OG 24/1997 până la L 422/2001 cu modificările respective. (A se vedea Sergiu Nistor, *Protecția patrimoniului cultural în România. Culegere de acte normative*, Editura universitară „Ion Mincu”, București, 2000). Cedările anterioare precum autonomia și puterea acordate CNMASI au fost treptat recuperate. Controlul asupra acordării fondurilor de restaurare a revenit la MC, Comisia a devenit consultativă, Direcția s-a atomizat. Rezultatul: pierderile de substanță culturală prin retrocedarea necondiționată a imobilelor naționalizate (devenite între timp monumente) din orașe și de la sate și vânzarea prin contracte oneroase a ansamblurilor industriale istorice (dispărute cu vechile utilaje cu tot ca la U.M. Reșița), prin privatizarea politică a stațiunilor balneo-climaterice tradiționale (ca Băile Herculane) sau administrarea publică lipsită de responsabilitate a diverse unicate arhitecturale (Cazinoul din Constanța, Pavilionul din Vatra Dornei) etc. pentru a nu cita decât cazuri de excepție.
- 14 Conceptul structurii unice, integrate administrației este valabil și funcționează în diverse țări. Dar insuccesul L 63/1974 impune regândirea lui pentru condițiile țării. După 1990, specialiști din patrimoniul mobil au făcut referire la Ministerul Bunurilor Culturale din Italia. Un model supradimensionat fără justificare față de patrimoniul și resursele limitate ale României. Politicienii au impus opusul: azi în MCIN există un serviciu pentru arheologie și patrimoniu construit (15 posturi, puțin peste DPCN), neputincios la presiunile economicului și politicului. În plus, se finanțează doar din bugetul public, ceea ce limitează marja de manevră. Dacă sunt de dat exemple, se poate apela la modelul din Franța al Direcției (și Casei) Naționale a Monumentelor Istorice: o structură medie, cu ramificații, care se adaptează mai bine pieței libere, relativ autonomă față de ingerințe exterioare și pentru că își procură din surse alternative o parte din buget. Unele sugestii în: Eugenia Greceanu, „Reluarea activității...”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1-2/1995; Cezara Mucenic, „Istoria CNMASI-DMSI 1989-1993”, în *Revista Monumentelor Istorice*, nr. 1-2/2000, anul LXIX; Sergiu Iosipescu, „Discuții și controverse privitoare la monumentele istorice în ultimii treizeci de ani”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1/2001-2005, anii XII-XVI; Ioan Opriș, „Monumentele nu sunt nici de stânga, nici de dreapta”, interviu în *ZF Ziarul de Duminică*, 12 febr. 2010.

Produsul final

Această evoluție, urmând principiile discutate în Comitetul de Inițiativă și supervizată în linii mari de Comisia Națională, „a condus la formula complexă, verificată în parte de DMI sub îndrumarea CSAC/CSCAS, a unei instituții centrale cu structuri teritoriale, având atribuții multiple: 1. îndrumare, control, avizare; 2. cercetare și proiectare de urgență ; 3. valorificare și exploatare-pilot”. Această formulă, comparată cu structuri similare din străinătate, părea cea mai adecvată situației de moment și de perspectivă apropiată din România: viitoarea economiei de piață, circulația capitalurilor, reforma și privatizarea, reconsiderarea fondului imobiliar cu valoare culturală ș.a.m.d. CNMASI funcționa pe lângă administrația centrală, monitoriza toate activitățile din domeniu, iar hotărârile ei (făcute publice și bazate pe prioritatea calității) erau obligatorii pentru toți deținătorii de monumente, indiferent de proprietate. S-au creat astfel condițiile pentru asigurarea primatului aspectelor cultural-științifice în fața intervențiilor venind dinspre politică, economie și tehnică. Comisia lucra prin Direcție ca instrument operativ cu personalitate juridică, sprijinit prin bugetul public, dar având dreptul să acceseze fonduri din donații, ori obținute din servicii prestate (atunci nu se discuta de fonduri comunitare)! Dacă se acceptă că fondul construit cu valoare culturală poate produce bani pentru propria întreținere, dar și pentru dezvoltare locală, atunci Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice în formula de mai sus a reprezentat instrumentul adecvat. Dovadă sunt rezultatele publicate în scurta și agitata sa existență, precum și cercetările ulterioare¹².

Joc Secund

Cu toate acestea, recunoașterea nu a fost unanimă, deși formula strecurată în *Legea 63/1974* s-a dovedit falimentară, iar experimentele încercate de multe acte normative care au înlocuit *Decretul 91/1990*, bazate pe o filozofie etatist-paternalistă, nu au dat rezultatele promise¹³. În primul rând nu putea fi convinsă birocrăția tehnică legată intim de resursele bugetare publice. Prezentă lângă mașinăria puterii din Ministerul Culturii, a întreprins tot ce era necesar pentru a compromite Comisia Națională – Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, considerată de ea o construcție contra naturii. Din considerente diferite, anumite categorii de specialiști din domeniul monumentelor istorice sunt tributare aceleiași mentalități. După ce au netezit calea pentru *Legea 63/1974*, expandând excesiv unele sectoare în dauna celorlalte, imediat după 1989 au trecut la extrema opusă, propunând reunirea patrimoniul mobil și imobil într-o mega-structură de protecție susținută de la buget. Nici unele dintre forțele politice nu puteau accepta o formulă semi-liberală într-un domeniu implicând numeroase resurse și posibilități de manevră. Păstrarea pozițiilor cheie în peisajul imobiliar, nuanțarea prezenței regionale în Lista Monumentelor Istorice, instrumentarea valențelor identitare ale patrimoniului monumental ș.a.m.d. nu sunt elemente de neglijat în jocurile de putere. Drept care, trei ani după alegerile din 1990, când patosul revendicativ s-a mai calmat, Comisia Națională – Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice a trebuit să cedeze locul unor structuri paralele, înființate între timp în Ministerul Culturii¹⁴.

- Botez, Aurel și Derer, Peter, „Organizarea Comisiei Naționale și a Direcției Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1-2/1990, an I, București, pp. 15-16.
- Cantacuzino, Șerban, „Masacru cultural în România”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1-2/1990, an I, București, p. 42.
- Derer, Peter, „Activitatea Direcției Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice între 1 aprilie – 31 decembrie 1990”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1/1991, anul II, București, 1991, pp. 49-51.
- Derer, Peter, „Atelierul de integrare din Institutul de arte plastice Nicolae Grigorescu – București”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1/2001-2005, anii XII-XVI, București, 2005, pp. 48-50.
- Giurescu, Dinu, *The Razing of Romania's Past, International Preservation Report*, US/ICOMOS, Washington, D.C., 1989.
- Greceanu, Eugenia, „Reluarea activității de protecție a monumentelor istorice din România după desființarea în 1948 a Comisiunii Monumentelor Istorice”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1-2/1995, an VI, București, 1995, pp. 87-90.
- Hodor, Mădălin, „Jaf comunist la Mogoșoaia”, în *Revista 22*, 4 iul. 2017; „Afacerea Doncea”, în *Revista 22*, 8 nov. 2016; „Nesimțirea pământului”, în *Revista 22*, 27 sept. 2016 și 25 oct. 2016.
- Iosipescu, Sergiu, „Activitatea CNMASI și a DMASI (febr.-iun. 1990)”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1-2/1990, București, pp. 16-18.
- Iosipescu, Sergiu, „Discuții și controverse privitoare la monumentele istorice în ultimii treizeci de ani”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1/2001-2005, anii XII-XVI, București, pp. 51-54.
- Mândrescu, Gheorghe, „Desființarea CMI, 1 decembrie 1977”, în *Studia Universitatis Babes-Bolyai*, nr. 1/2010.
- Mândru, Doina, Expoziția „Monumentele României 1977-1989”, DMASI, București, 1992, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 2/1992, an III, București, pp. 9-10.
- Mândru, Doina, „Conferința de presă a DMASI”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 4/1992, București, p. 80.
- Mucenic, Cezara, „Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice (CNMASI) și Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice (DMASI) – istoria anilor 1989-1993”, în *Revista Monumentelor Istorice*, nr. 1-2/2000, anul LX, București, 2000, pp. 69-78.
- Mucenic, Cezara, „Legislația privind monumentele istorice din România 1892-1992”, în *Revista Monumentelor Istorice*, nr. 2/1992, an LXI, București, 1992, pp. 14-20.
- Mucenic, Cezara, „Activitatea CNMASI oct.-dec. 1991, Lista contractelor DMASI 1991”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1/1992, București, p. 86.
- Mucenic, Cezara, „Ședințele CNMASI”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 2/1992, București, p. 86.
- Mucenic, Cezara, „Din ședințele CNMASI”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 3/1992, București, pp. 78-79.
- Mucenic, Cezara, „Din ședințele DMASI, iul.-dec. 1992”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1-2/1993, București, pp. 96-99.
- Mucenic, Cezara, „Activitatea CNMASI în 1993 (I)”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1-4/1994, București, pp. 77-78.
- Mucenic, Cezara, „Activitatea CNMASI în 1993 (II)”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1-2/1995, București, pp. 96-100.
- Nistor, Sergiu, *Protecția patrimoniului cultural în România. Culegere de acte normative*, Editura universitară „Ion Mincu”, București, 2000.
- Oprîș, Ioan, „Monumentele nu sunt nici de stînga, nici de dreapta”, interviu în *ZF Ziarul de Duminică*, 12 febr. 2010.
- Pop, Georgeta, „Conferința de presă a DMASI”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 3-4/1990, București, p. 35.
- Pop, Georgeta, „Activitatea CNMASI oglindită în procesele verbale ale ședințelor”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 1/1991, pp. 46-49.
- Pop, Georgeta, „Ședințele Comisiei Naționale”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 2/1991, București, pp. 37-39.
- Pop, Georgeta, „Conferința de presă a DMASI”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. 3/1991, București, p. 70.
- Rușinaru, Elisabeta, „Conferință de presă la DMASI”, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice* nr. 3-4/1993, București, p. 68.